

Є. Ю. Ярусевич

аспірант
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ

У статті розглянуто питання державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання. Досліджено нормативно-правові основи державної політики у сфері державного експортного контролю. Визначено основні нормативно-правові акти державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання. Проаналізовано особливості та процедури експортного контролю в Україні. Виокремлено проблеми нормативного регулювання державного експортного контролю.

Ключові слова: державний експортний контроль, міжнародні передачі товарів, нормативно-правовий акт, товари військового призначення та подвійного використання, національна безпека, оборонно-промисловий комплекс.

Постановка проблеми. Правове регулювання суспільних відносин є вираженням регуляторної політики держави. Від напрямку такої політики залежить курс і спрямованість держави в певній сфері правового регулювання.

Загроза держави-агресора, що має довготривалий характер, інші докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України зумовлюють необхідність створення ефективних механізмів розвитку оборонно-промислового комплексу через оперативне забезпечення збройних сил, інших військових формувань та органів правопорядку сучасним та якісним озброєнням, військовою та спеціальною технікою.

В оборонно-промисловому комплексі України загострюються проблеми, пов'язані, зокрема, з розривом коопераційних відносин із Російською Федерацією та необхідністю диверсифікації поставок сировини, матеріалів, комплектуючих виробів складових частин, втратою деяких підприємств внаслідок тимчасової окупації території України.

Розвиток оборонно-промислового комплексу в умовах збройного конфлікту та гібридної війни вимагає всебічного дослідження проблем державної політики у сфері державного експортного контролю, зокрема її нормативно-правового забезпечення.

Одним із ефективних механізмів такого розвитку є відповідність нормативно-правового регулювання міжнародних передач товарів

військового призначення та подвійного використання викликам і загрозам, які існують перед національною безпекою держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державного експортного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання досліджували В. Антонов, В. Горбулін, А. Дмитрієв, В. Бадрак, В. Бегма, Н. Скляр, С. Бірюков, Т. Блудова, О. Величко, Д. Гемре, Л. Деркач, А. Зозулев, В. Землічкіне, Е. Малік, Д. Панасенко, Ю. Петленко, В. Подвежко, С. Проскурін, А. Сухоруков, А. Старостин, Л. Устіновікус, К. Рябов, Ю. Терещенко та інші вчені.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на проведені дослідження у сфері державного експортного контролю, поза увагою науковців залишилися питання, пов'язані із дослідженням впливу процедур експорту та імпорту товарів військового призначення та подвійного використання на національну безпеку держави. Воєнно-політична ситуація в Україні зумовлює актуальність зазначеної проблеми та необхідність лібералізації і спрощення процедур державного експортного контролю для забезпечення інтересів національної безпеки.

Мета статті – дослідження нормативно-правових основ державної політики у сфері державного експортного контролю.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правовими основами регулювання дер-

жавної політики у сфері експортного контролю є норми та засади, визначені в Конституції України, законах України та інших підзаконних нормативно-правових актах.

Відповідно до статті 18 Конституції України [1], «зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права».

Конституція України встановлює принцип першочерговості відстоювання національних інтересів у зовнішньоекономічній діяльності, який має поширюватися на нормативно-правові акти, що регулюють зовнішньоекономічні операції, зокрема міжнародні передачі товарів військового призначення та подвійного використання.

Основними законодавчими актами, що визначають правові засади зовнішньоекономічної діяльності, зокрема державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання, є Господарський кодекс України (далі – ГКУ) [2], Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [3], Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [4] та Закон України «Про державне оборонне замовлення» [5].

У главі 37 розділу VII ГКУ визначено поняття та основи зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно до частини 3 статті 337 ГКУ, загальні умови та порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання визначаються цим Кодексом, законом про зовнішньоекономічну діяльність та іншими нормативно-правовими актами. Частина 6 статті 13 ГКУ визначає, що особливості відносин, які виникають у зв'язку з поставками (закупівлею) для пріоритетних державних потреб озброєння та військової техніки, регулюються відповідно до закону [2].

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» здійснює правове регулювання всіх видів зовнішньоекономічної діяльності в Україні, включно із зовнішньою торгівлею, економічним, науково-технічним співробітництвом, спеціалізацією та кооперацією у сфері виробництва.

Частини 2 та 4 статті 20 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» **встановлюють державну монополію** на експорт

та імпорт озброєння, боєприпасів, військової техніки та спеціальних комплектуючих виробів для їх виробництва, вибухових речовин, ядерних матеріалів, а також інших видів продукції, технологій і послуг, які використовуються під час створення озброєнь і військової техніки [3].

Відповідно до частини 2 статті 20 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», виключно уповноваженими Україною як державою суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності може здійснюватись експорт та імпорт зазначених вище товарів. Призначення уповноважених суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які можуть здійснювати зазначені експорт та імпорт, і регулювання відповідних експортно-імпортних операцій належать до компетенції Кабінету Міністрів України (далі – КМУ), який має погоджувати свої рішення з відповідними Комітетами Верховної Ради України [3].

Надання таких повноважень здійснюється відповідно до постанови КМУ від 8 червня 1998 р. № 838 «Про затвердження Положення про порядок надання суб'єктам господарювання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю» [6] шляхом включення суб'єкта господарювання до постанови КМУ від 12 липня 1999 р. № 1228 «Про надання суб'єктам господарювання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю» [7].

Порядок надання суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності відповідних повноважень передбачає подання до Держекспортконтролю більше 20 документів, які мають бути погодженими із Міноборони, Мінекономрозвитку, СБУ, Службою зовнішньої розвідки, Державним концерном «Укроборонпром». Держекспортконтроль на підставі поданих документів з урахуванням пропозицій міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, залучених до їх розгляду, та Державного концерну «Укроборонпром», як правило, один раз на рік (у разі потреби) готує проект постанови Кабінету Міністрів України, в якому зазначаються найменування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та найменування категорій товарів, щодо яких передбачається надання повноважень кожному із цих суб'єктів.

Спеціальним законом державної політики у сфері державного експортного контролю

є Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання».

Частина 1 статті 8 Закону встановлює, що порядок здійснення контролю за міжнародними передачами товарів устанавлюється Кабінетом Міністрів України відповідно до цього та інших законів України, актів Президента України залежно від конкретних груп товарів і видів їх міжнародних передач [4].

Порядок здійснення контролю за міжнародними передачами товарів визначений постановою КМУ від 20 листопада 2003 р. № 1807 «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення» [8] та постановою КМУ від 28 січня 2004 р. № 86 «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання» [9].

Для суб'єктів підприємницької діяльності України, які мають намір здійснювати міжнародні передачі товарів, зокрема проводити посередницьку (брокерську) діяльність, пов'язану з міжнародними передачами товарів військового призначення, законом встановлюються процедури отримання дозвільних документів, проведення експертизи товарів, системи внутрішньофірмового експортного контролю, порядок реєстрації суб'єктів та інше.

Порядок здійснення закупівлі продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом, на виконання державного оборонного замовлення встановлено Законом України «Про державне оборонне замовлення».

Згідно з пунктом 2 частини 4 статті 8 Закону України «Про державне оборонне замовлення», закупівля продукції, робіт, послуг оборонного призначення за імпортом може здійснюватися в іноземних юридичних осіб шляхом укладення державним замовником державного контракту з вітчизняним суб'єктом господарювання, якому в установленому законодавством порядку надані повноваження на право здійснення експорту та імпорту товарів військового призначення і товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю [5].

Для державних замовників і виконавців державного оборонного замовлення порядок здійснення міжнародних передач є загальним, деякі спрощення є для суб'єктів господарювання під час отримання повноважень на право здійснення експорту продукції власного виробництва

та імпорту продукції для власного виробництва у рамках виконання міжнародних договорів про військово-технічне співробітництво, виробничу або науково-технічну кооперацію в галузі військово-технічного співробітництва, а також державного оборонного замовлення.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз нормативного регулювання державної політики у сфері державного експортного контролю дає змогу зробити висновки про її імперативний характер. Проте наявність великої кількості законодавчих актів, що регулюють питання в цій сфері, ускладнює їх застосування на практиці. Монополія держави на здійснення міжнародних передач, забюрократизованість і застарілість процедур отримання повноважень, надання дозволів створюють тривалі затримки під час укладання і виконання угод, що призводить до зайвих витрат із державного бюджету, породжують значний рівень корупції та не відповідають меті та принципам державного експортного контролю, спираючись на інтереси національної безпеки України.

Постійне внесення змін до вказаних нормативно-правових актів, що не має загального та системного характеру, свідчить про непослідовність нормативного регулювання.

З огляду на вищевикладене державна політика у сфері державного експортного контролю потребує комплексного перегляду шляхом розроблення концепції реформування системи державного експортного контролю на основі євроатлантичних принципів шляхом лібералізації та спрощення процедур експортного контролю як для органів державної влади, військових формувань, так і для суб'єктів господарювання.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.12.2018).
2. Господарський кодекс України: Кодекс, Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 10.12.2018).
3. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (дата звернення: 10.12.2018).
4. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання: Закон України від 20 лютого 2003 р. № 549-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/549-15/>

- print1522652754333156 (дата звернення: 10.12.2018).
5. Про державне оборонне замовлення: Закон України від 3 березня 1999 р. № 464-XIV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/464-14> (дата звернення: 10.12.2018).
 6. Про затвердження Положення про порядок надання суб'єктам господарювання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю: постанова Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 р. № 838. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/838-98-%D0%BF> (дата звернення: 10.12.2018).
 7. Про надання суб'єктам господарювання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю: постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 1999 р. № 1228. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1228-99-%D0%BF> (дата звернення: 10.12.2018).
 8. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення: постанова Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003 р. № 1807. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1807-2003-%D0%BF> (дата звернення: 10.12.2018).
 9. Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання: постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 р. № 86. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/86-2004-%D0%BF> (дата звернення: 10.12.2018).

Ярусевич Є. Ю. Нормативно-правовые основы государственной политики в сфере государственного экспортного контроля

В статье рассмотрены вопросы государственного экспортного контроля над международными передачами товаров военного назначения и двойного использования. Исследованы нормативно-правовые основы государственной политики в области государственного экспортного контроля. Определены основные нормативно-правовые акты государственного контроля над международными передачами товаров военного назначения и двойного использования. Проанализированы особенности и процедуры экспортного контроля в Украине. Выделены проблемы нормативного регулирования государственного экспортного контроля.

Ключевые слова: *государственный экспортный контроль, международные передачи товаров, нормативно-правовой акт, товары военного назначения и двойного использования, национальная безопасность, оборонно-промышленный комплекс.*

Yarusevych Ye. Yu. Normative and legal bases of state policies in the state export control

The article deals with issues of state export control of international transfers of military and dual-use goods. The regulatory and legal framework of state policy in the field of state export control is explored. The basic normative-legal acts of state control over international transfers of military and dual-use goods are determined. The features and procedures of export control in Ukraine are analyzed. The problems of normative regulation of state export control are outlined.

Key words: *state export control, international transfers of goods, normative-legal act, military goods and dual use goods, national security, defence-industrial complex.*